

MTA DOKTORI ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

A POSZTINDUSZTRIÁLIS TELEPÜLÉSEK MODERN FUNKCIÓINAK
TÁRSADALOMFÖLDRAJZI VIZSGÁLATA

Kozma Gábor

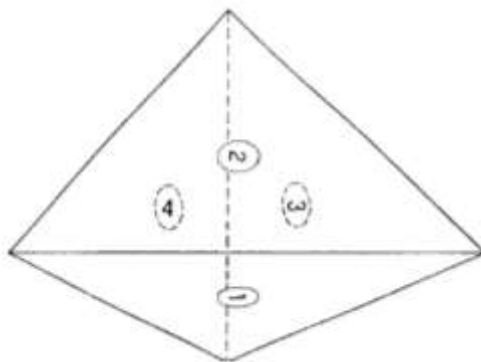
Debrecen

2017

BEVEZETÉS, CÉLKITŰZÉS

A települések által ellátott feladatok köre az elmúlt évszázadokban folyamatosan bővült. A kezdeti időszakban a települések irányítóitól elsősorban a biztonságos működés garantálását, a kereskedelem feltételeinek megteremtését, valamint az igazságszolgáltatást várták el. A 18-19. századtól ugyanakkor a települések egyre nagyobb szerepet kezdtek betölteni az oktatás, a szociális és az egészségügyi szféra területén is. A 20. században, elsősorban a jóléti állam eszméjének megjelenésével és elterjedésével párhuzamosan, mind fontosabbá váltak a szabadidő hasznos eltöltéséhez kapcsolódó tevékenységek (ennek első halvány jelei az ipari forradalom időszakában jelentek meg), amelyek között – elsősorban az utóbbi időszakban – mind nagyobb hangsúlyt kapott a kultúra is. A fentiek következtében a 20. század első felétől kezdve a kutatók egyre nagyobb figyelmet kezdtek szentelni az egyes funkciók és a települések közötti kapcsolatok vizsgálatának, és ennek keretében a településen belüli folyamatok és a települések közötti különbségek bemutatásának.

Az MTA doktora címre benyújtott értekezésem alapvető célja egy konkrét, az utóbbi időben egyre fontosabb szerepet betöltő, és sokak által modernnek tekintett funkció, a több kutató véleménye szerint a kultúra egyik alkotóelemének számító sport esetében a település és az adott terület közötti sokoldalú kapcsolat feltárása. A kutatás során a településsel kapcsolatban a településföldrajz, illetve a településtudomány számos jelentős képviselője (pl. Beluszky, 1973; Kovács, 2002; Kőszegfalvi, 2004; Mendöl, 1963; Perényi, 1972) által megalkotott fogalmak közül Tóth József modelljét tekintetem kiindulópontnak (Tóth, 1981). Véleménye szerint a „település egy adott földrajzi környezetben, annak elemeivel intenzív kölcsönhatásban élő gazdasági, társadalmi és műszaki struktúrák rendszereként értelmezhető” (Tóth, 1981, p. 267), és a négy szféra/struktúra legjobban egyenlő oldalú háromszögekkel szemléltethető, amelyek összeillesztve egy tetraédert alkotnak (1. ábra).

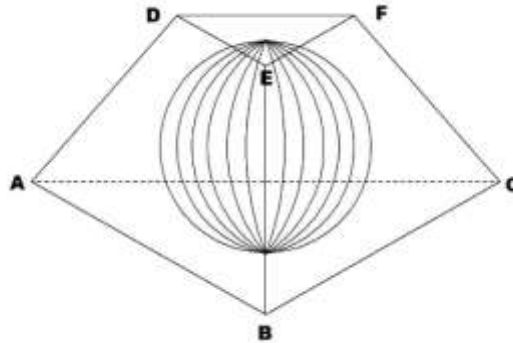
1. ábra A település tetraéder modellje

1 – gazdasági szféra, 2 – társadalmi szféra, 3 – műszaki (infrastrukturális) szféra,
4 – természeti szféra

Forrás: Tóth, 1981, p. 268.

Elemzéseim során ugyanakkor úgy vélem, két szempontból is szükséges az eredeti modell módosítása. Egyrészt az az álláspontom, hogy célszerű egy új szféra, a közigazgatási szféra (illetve annak helyi megjelenési formája, a települési önkormányzatok) beillesztése. Ennek háttérében az áll, hogy az 1970-es évek elejétől a gazdasági, társadalmi és politikai téren jelentkező változások, a „poszt” előtaggal rendelkező különböző formációk megjelenése (pl. posztfordista gazdaság, posztindusztriális társadalom és város) egyre inkább növelték a helyi szint szerepét a település sorsának a megformálásában. Ennek következtében a tetraéder-modell továbbfejlesztése keretében célszerűnek láttam annak társadalmi, gazdasági és infrastrukturális oldalának felső részét levágni, és a természeti szférával párhuzamosan elhelyezkedő újabb alappal a helyi önkormányzatot ráhelyezve egy csonka gúlát (2. ábra) kialakítani.

A másik változtatásom a települések életjelenségei között igen fontos szerepet betöltő különböző jellegű (pl. kulturális, kereskedelmi, vallási) eseményekkel van összefüggésben, amelyek a gazdasági, társadalmi és politikai élet nélkülözhetetlen elemét alkotják. A rendezvények ugyanakkor a települések előző bekezdésben említett szférái közül mindegyikkel kapcsolatban állnak, és ennek következtében úgy vélem, célszerű őket gömbként a csonka gúla belsejében elhelyezni (2. ábra).

2. ábra A település csonka gúla modellje

ABC – természeti környezet, ABED – társadalmi szféra, BCEF – gazdasági szféra,
ACDF – infrastrukturális szféra, DEF – helyi közigazgatás szférája

Forrás: Tóth, 1981 alapján saját szerkesztés

A modell gyakorlati alkalmazása során a település által ellátott sokfajta funkció közül a sport kiválasztását több tényező is indokolta. Egyrészt az utóbbi időszakban a kultúra növekvő jelentősége keretében a sport egyre fontosabb szerepet tölt be mind a gazdasági, mind a társadalmi, mind pedig a politikai életben. Ennek következtében az elmúlt évtizedekben ugrásszerűen megnőtt a sport különböző aspektusaival foglalkozó tudományos munkák száma, amelyen belül az 1980-as évek második felére tehető a sport területiségét feltárni kívánó elemzések nagyobb számban történő megjelenése. A nemzetközi szakirodalomban az első átfogó jellegű munka publikálására 1989-ben került sor (Bale, 1989), és a terület társadalomföldrajz általi elfogadását jelzi, hogy a „The Dictionary of Human Geography” 3. kiadásában (Johnston et al., 1994) már külön címszó alatt szerepelt („sport, geography of”).

Másrészt a témával foglalkozó magyarországi kutatások elsősorban a sporttudomány területéről indultak el, és hosszú ideig a sportolási hajlandóság vizsgálata során említették meg a különböző típusú települések között tapasztalható eltéréseket. A témakör komplexebb, de még mindig sporttudomány oldaláról történő vizsgálata az 1990-es évek végén gyorsult fel (pl. Bánhidi, 1999), és a változást jól jelzi, hogy a 2002-ben kiadott Általános társadalomföldrajz II. kötetben – igaz sporttudósok tollából – már külön fejezet tárgyalta a témakört (Bánhidi – Farkas, 2002).

Az elmúlt évtizedben egyre több kutató foglalkozott a sport területi kérdéseivel, feltárva többek között a térségi versenyképességben (Ács, 2007), a helyi önkormányzatok gazdálkodásában (Gyömörei, 2014; Keserű – Dénes, 2007), a sportolók migrációjában (pl. Molnár, 2014) megfigyelhető térbeli differenciákat, elemezve a természeti és a társadalmi környezet valamint a sport közötti kölcsönhatásokat (Bánhidi, 2011). A fentiek mellett pozitívként említhető az a tény, hogy az utóbbi években fokozatosan a földrajztudomány is felfedezte a témakört (pl. Farkas, 1998; Györi et al. 2011; Kiss, 2014; Kozma, 2012)

A harmadik fontos tényezőnek az tekinthető, hogy a nemzetközi szakirodalomban az utóbbi időszakban egyre nagyobb hangsúlyt kapott a posztindusztriális települések vizsgálata, amelynek keretében olyan témakörök is felmerültek (pl. deindusztrializáció, a tercier

szektorban dolgozók számának a növekedése, a belváros átalakulása), amelyek szoros kapcsolatban állnak a sport növekvő szerepével (Hall – Barrett, 2012).

Mindezek következtében úgy vélem, időszerű a társadalomföldrajz, azon belül is elsősorban a településföldrajz oldaláról a sport települési kapcsolódásainak komplex vizsgálata. Értekezésemben – támaszkodva a hazai és nemzetközi szakirodalom megállapításaira – a település alapvetően két szinten jelenik meg. Egyrészt elemzem a települések között a sport vonatkozásában különböző szempontok szerint meglévő eltéréseket, másrészt vizsgálom a településen belüli sporttal kapcsolatos térbeli folyamatokat. Konkrét kutatásaim és ennek szellemében az értekezés legfontosabb témakörei – a csonka gúla modellre támaszkodva – az alábbi kérdésekre terjednek ki:

- A sportot főtevékenységként megjelölő egyéni és társas vállalkozások települési szintű sajátosságainak az elemzése;
- A társadalom sportolási hajlandóságában és az azt befolyásoló tényezők esetében megfigyelhető térbeli jellegzetességek vizsgálata;
- A sportot főtevékenységként megjelölő nonprofit szervezetek és a települések közötti összefüggések feltárása;
- A sportlétesítmények településeken belüli térbeli fejlődésének az elemzése;
- A helyi önkormányzatok és a sport közötti kapcsolat különböző dimenzióinak és a magyarázó tényezőknek a feltárása;
- A sport városfejlesztésben betöltött szerepe magyarországi fejlődésének a vizsgálata;
- A sportlétesítmények és sportesemények gazdasági, társadalmi és infrastrukturális vonatkozásainak a kutatása.

ANYAG ÉS MÓDSZER

Az értekezés elkészítése során igen nagy figyelmet fordítottam a témával foglalkozó hazai és nemzetközi szakirodalom áttekintésére, amely alapvetően kétfajta módon épült be a munkámba. Egyrészt a témakör elméleti megalapozása érdekében áttekintettem a települések, azon belül is elsősorban a városok posztindusztriális jellegű átalakulása mögött álló tényezőket, valamint a településtudomány és a településföldrajz településekkel kapcsolatban megfogalmazott definícióit. Másrészt az egyes települési szférák és a sport közötti kapcsolat bemutatása során először az adott területtel foglalkozó, az észak-amerikai, európai és magyarországi folyamatokat bemutató hazai és külföldi munkákat elemeztem, és hozzájuk hasonlítottam saját felméréseim eredményeit.

Az empirikus vizsgálatok keretében igen jelentős számú primer és szekunder forrást használtam fel. A gazdasági szféra elemzése során az elsődleges adatbázist a Központi Statisztikai Hivatal által összeállított Cég-Kód-Tár 2013-as kiadása jelentette, amely települési szinten tartalmazta az egyéni és társas vállalkozások számát, valamint a vállalkozások foglalkoztatotti és árbevétel-kategóriákba való besorolását. Az adatbázis részét képező TEAOR-számok (Tevékenységek Egységes Ágazati Osztályozási Rendszere) lehetővé tették, hogy a vizsgálataim során a sporttal kapcsolatos tevékenységet főtevékenységként megjelölő vállalkozásokra koncentráljak.

A társadalmi szféra elemzése során egyrészt az Európai Bizottság nevében rendszeresen elvégzett Eurobarométer közvélemény-kutatás adataira támaszkodtam. Az összefoglaló eredmények és a legfontosabb megállapítások rendszeresen publikálásra kerülnek (pl. European Commission, 2014a), vizsgálataimat ugyanakkor az eredeti felmérés nyers adataira támaszkodva végeztem el, és így a nyomtatásban megjelent anyagnál sokkal részletesebben tudtam feltárni a települési jellemzőket. Másrészt a Hajdú-Bihar megyei viszonyok bemutatása érdekében a megye 22 településén saját kérdőíves felmérést is végeztem, amelynek során arra törekedtem, hogy a különböző településtípusban élő válaszadók neme és koresoportja azonos

legyen, és így a megfigyelhető különbségek csak a települési jellegzetességekkel álljanak kapcsolatban. Harmadrészt a sporttal foglalkozó nonprofit szervezetek elemzése során a már korábban említett Cég-Kód-Tár adatbázisra támaszkodtam.

Az infrastrukturális szféra elemzése keretében az elsődleges adatforrást a vizsgálatba bevont településekről különböző időpontokban készült térképek alkották, amelyek tartalmazták a sportlétesítmények pontos fekvését. Emellett felhasználásra kerültek az egyes sportegyesületek és települések történetét bemutató könyvek és tanulmányok is, amelyek az időbeli változásokról és a területi elhelyezkedés magyarázatáról tartalmaztak értékes információkat.

A helyi önkormányzatok vizsgálata során a Polgármesteri Hivatalok esetében az elsődleges adatforrást a hivatal Szervezeti és Működési Szabályzata jelentette, amely a sporttal foglalkozó szervezeti egységek hivatalon belüli elhelyezkedéséről szolgáltatott adatokat. Emellett levélben fordultam az érintett helyi önkormányzatok jegyzőihez/osztályvezetőihez, és felvilágosítást kértem a sporttal foglalkozó köztisztviselők számáról, a hivatalon belüli helyükről és egyéb feladataikról (a 143 10 ezer főnél népesebb hazai településből 110 hivatalról sikerült így információt szerezni).

A képviselőtestületi bizottságok esetében elsősorban a képviselőtestület Szervezeti és Működési Szabályzatára támaszkodtam (ebben az esetben az 5 ezer főnél népesebb településeket vizsgáltam, és mind a 273 hazai településről rendelkezésre állt a szükséges információ). A sporttal kapcsolatos helyi szintű jogszabályok vizsgálata során a már korábban említett forrásokból szereztem be a rendeleteket.

A költségvetéssel kapcsolatos adatokat a Magyar Államkincstár bocsájtotta a rendelkezésemre. Az adatbázis települési szinten tartalmazta az F08.a „Sport és szabadidős tevékenységek és szolgáltatások” költségvetési kiadási tétel legfontosabb összetevőit (pl. sportlétesítmények működtetése és fejlesztése, verseny- és utánpótlássport támogatása, szabadidősport támogatása).

Az empirikus vizsgálatok során a földrajzi kereteket elsősorban Magyarország jelentette, és arra törekedtem, hogy bemutassam az országon belüli térbeli folyamatokat, a településhálózat különböző elemei közötti különbségeket. A rendelkezésre álló adatok hiánya miatt ugyanakkor egy-két esetben csak a Hajdú-Bihari viszonyokra tudtam rámutatni, de úgy érzem, erre a forrásra támaszkodó elemzésekből is sikerült általánosítható következtetéseket levonni. A kutatások harmadik térbeli szintjét Debrecen jelentette: két esettanulmány segítségével elemeztem a város és a sport közötti kapcsolatrendszerét.

Az összegyűjtött statisztikai és kérdőíves adatok feldolgozása során a bonyolultabb statisztikai számítások elvégzéséhez az SPSS 18 (Statistical Package for the Social Sciences) programcsomagot használtam. Ennek segítségével egyrészt keresztáblázatokat készítettem, másrészt kiszámoltam a Pearson és Spearmann-féle korrelációs együttható értékét annak érdekében, hogy meghatározzam a sport fontosságára utaló adatokat/mutatókat, valamint feltárjam mindazon tényezőket, amelyek befolyásolják a sport települési jelenlétét és jelentőségét. A térképeket a Corell Draw és a Surfer Map szoftverek segítségével készítettem.

EREDMÉNYEK

Értekezésem eredményeként úgy vélem, lehetséges egy általános és több konkrét következtetés levonása. Egyrészt rávilágítottam arra, hogy a csonka gúla modell megfelelő elméleti keretet biztosíthat a különböző települési funkciók rendszerszerű vizsgálatához: elemezhetők az egyes szférák adott funkcióval kapcsolatos megnyilvánulási formái, valamint jól bemutatathatók, milyen kapcsolatok léteznek az adott funkció vonatkozásában a szférák között.

Másrészt a bevezetésben megfogalmazott kutatási témakörök vonatkozásában – döntően saját vizsgálataim eredményeire támaszkodva – az alábbi konkrét következtetéseket/téziseket tudom megfogalmazni.

A sport és a gazdasági szféra közötti összefüggést elemezve az alábbi következtetések vonhatók le.

1. Magyarországon a sportot főtevékenységként megjelölő vállalkozások elhelyezkedését az egyes települések jellegzetességei több szempontból is meghatározzák

- A nagyobb lakosságszámú települések általában jobb mutatókkal rendelkeznek (pl. magasabb az 100 ezer lakosra jutó vállalkozások száma, a vállalkozások jobb foglalkoztatási adatokat mutatnak fel) (1. táblázat).

- Az általam kialakított, a vállalkozások számát, árbevétel és foglalkoztatási helyzetét tükröző komplex mutató alapján az érintett vállalkozások a budapesti agglomerációban, a Balaton és a Velencei-tó környékén és néhány kiemelkedő ipari központban a legerősebbek.

- Az érintett vállalkozások eloszlása a legszorosabb kapcsolatot a települések jövedelmi viszonyaival mutat fel.

2. A sportot főtevékenységként megjelölő egyéni, illetve társas vállalkozások között jelentős települési különbségek állapíthatók meg.

- Az előbbiek esetében a budapesti agglomeráció települései sokkal rosszabb értékekkel rendelkeznek, mint a társas vállalkozások vonatkozásában.

- Az egyéni vállalkozásokon belül a sporttal kapcsolatos tevékenységet főtevékenységként megjelölő vállalkozások nagyobb arányban vannak jelen, mint a társas vállalkozásokon belül (1. táblázat).

1. táblázat Sporttal kapcsolatos tevékenységet főtevékenységként megjelölő vállalkozások jellegzetességei a különböző nagyságú településeken Magyarországon 2013-ban

településnagyság	A			B		
	C	D	E	C	D	E
1.000 főnél kisebb	17,64	12,90	30,54	0,62	0,52	0,57
1.000 - 3.999 fő	20,42	17,07	37,49	0,67	0,61	0,64
3.000 - 4.999 fő	30,33	26,36	56,69	0,89	0,75	0,82
5.000 - 9.999 fő	40,43	30,10	70,54	1,10	0,77	0,93
10.000 - 14.999 fő	48,62	41,24	89,86	1,23	0,95	1,08
15.000 - 24.999 fő	65,23	41,82	107,05	1,55	0,87	1,19
25.000 - 49.999 fő	64,95	51,90	116,85	1,47	0,95	1,18
50.000 - 99.999 fő	85,11	58,27	143,39	1,74	0,94	1,29
100.000 - 250.000 fő	66,52	52,38	118,90	1,39	0,81	1,05
Budapest	42,07	107,53	149,60	1,17	0,77	0,85
Magyarország	45,85	48,19	94,04	1,20	0,80	0,95

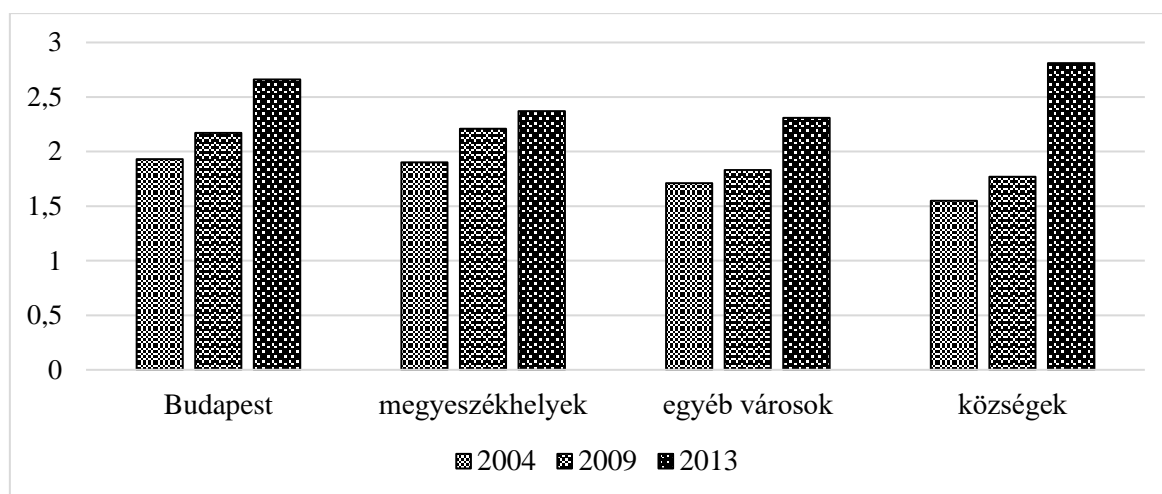
A – a 100 ezer főre jutó sporttal kapcsolatos tevékenységet főtevékenységként megjelölő vállalkozások száma a különböző nagyságú településeken (db), B – az érintett vállalkozások aránya az összes vállalkozáshoz viszonyítva (%), C – egyéni vállalkozások, D – társas vállalkozások, E – összes vállalkozás

Forrás: KSH 2014

A sport és a társadalmi szféra kapcsolatát elemezve két fontos tézis fogalmazható meg.

3. Kutatási eredményeim azon nemzetközi és hazai szakirodalmi megállapításokat igazolták, amelyek szerint az urbanizáltsági szint emelkedésével a sportolási hajlandóság növekedése figyelhető meg (3. ábra).

Ez a tény alapvetően két dologra vezethető vissza: egyrészt a nagyobb települések önkormányzatainak a munkája sokkal több területre terjed ki, másrészt az érintett települések mind objektív (tényleges helyzet), mind pedig szubjektív (a lakosság véleménye) szempontból sokkal jobb létesítmény-adottságokkal rendelkeznek.

3. ábra A sportolási gyakoriság 2004-ben, 2009-ben és 2013-ban Magyarország különböző településtípusaiban (az egyes sportolási gyakorisági lehetőségek értékeinek súlyozásával kialakított mutató, ez minél nagyobb, annál nagyobb a sportolási gyakoriság)
Forrás: European Commission, 2004, 2010, 2014b adatai alapján saját számítás

4. A sportot főtevékenységként megjelölő nonprofit szervezetek települési jellegzetességeit vizsgálva a nagyobb lakosságszámú települések kedvezőbb helyzete állapítható meg, ugyanakkor az is leszögezhető, hogy a teljes nonprofit szférán belül az ágazat a kisebb településeken képvisel nagyobb súlyt (2. táblázat). A települési szintű eloszlást meghatározó tényezők közül a legerősebb összefüggés a jövedelmi viszonyokkal mutatható ki.

2. táblázat Sporttal kapcsolatos tevékenységet főtevékenységként megjelölő nonprofit szervezetek jellegzetességei a különböző nagyságú településeken Magyarországon 2013-ban

településméret	A	B	C
1.000 főnél kisebb	129,91	101,50	14,00
1.000 - 2.999 fő	106,14	82,93	14,79
3.000 - 4.999 fő	94,26	73,64	13,57
5.000 - 9.999 fő	104,31	81,49	13,58
10.000 - 14.999 fő	112,76	88,10	12,13
15.000 - 24.999 fő	112,94	88,24	10,39
25.000 - 49.999 fő	156,68	122,41	11,45
50.000 - 99.999 fő	175,49	137,11	10,41
100.000 - 250.000 fő	137,00	107,04	8,01
Budapest	145,53	113,70	6,84

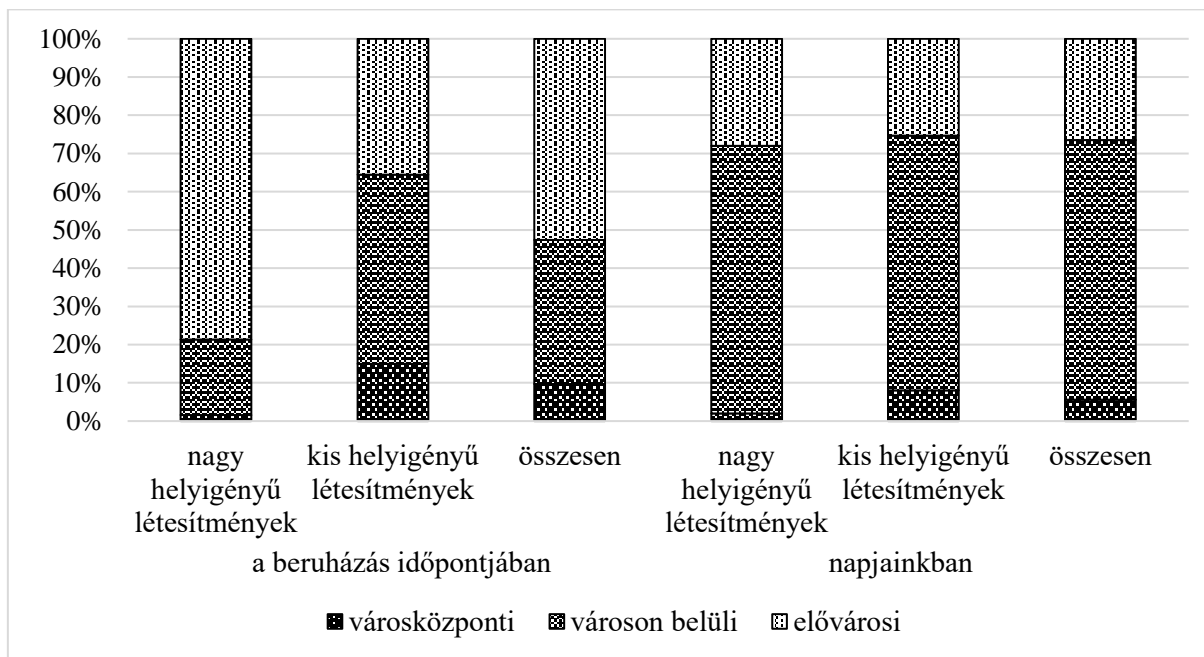
A – a 100 ezer főre jutó sporttal kapcsolatos tevékenységet főtevékenységként megjelölő nonprofit szervezetek száma a különböző nagyságú településeken (db), B – a 100 ezer főre jutó sporttal kapcsolatos tevékenységet főtevékenységként megjelölő nonprofit szervezetek aránya a különböző nagyságú településeken az országos értékhez viszonyítva (%), C – az érintett nonprofit szervezetek aránya az összes nonprofit szervezethez viszonyítva (%)

Forrás: KSH, 2014

A sportlétesítmények magyarországi településeken (megyei jogú városokon) belüli térbeli fejlődésének elemzése során az alábbi eredményekre jutottam.

5. A nagy, illetve kis helyigényű létesítmények településföldrajzi jellegzetességei között jelentős különbségek állapíthatók meg.

- A nagyobb helyigényű létesítmények (stadionok, több pályát is magukba foglaló sporttelepek) esetében a létesítéskor meghatározó volt a városperemi helyzet, ami jól illeszkedik a kontinentális Európában napjainkban, míg az Egyesült Államokban az 1960-as évek közepe és 1980-as évek közepe között megfigyelhető trendekhez.
- A kisebb objektumoknál (pl. uszoda, műjégpálya, sportcsarnok) a beruházáskor nagyobb szerepet játszott a városon belüli fekvés.
- Az elmúlt évtizedekben a települések térbeli terjeszkedése ugyanakkor lényegesen módosította a fekvést, és napjainkban már mind a két típus esetében a településen belüli fekvés dominál (4. ábra).

4. ábra A sportlétesítmények településen belüli fekvése a beruházás időpontjában és napjainkban a magyarországi megyei jogú városokban (%)

Forrás: saját adatgyűjtés

6. A létesítmények településeken belüli elhelyezkedését befolyásoló tényezőket vizsgálva négy típus (városi, logisztikai, társadalmi, gazdasági) különíthető el, amelyek szerepe a létesítmények nagysága és a történelmi korszakok szerint változik.

- A városi tényező (rendelkezésre álló földterületek) elsősorban a nagy helyigényű, míg a logisztikai tényező (jó megközelíthetőség) a kis helyigényű létesítményeknél töltött be fontos szerepet.
- A társadalmi tényező (a potenciális használókhoz való közelség) jelentősége az elmúlt évszázad folyamán csökkent, ugyanakkor a gazdasági tényező (a meglévő létesítményekhez való közelség) fontossága növekvő tendenciát mutatott (3. táblázat).

3. táblázat A telepítőtényezők fontossága az egyes periódusokban az újonnan épült sportlétesítmények esetében a magyarországi megyei jogú városokban

	telepítőtényezők							
	nagy helyigényű létesítmények				kis helyigényű létesítmények			
	városi	logisz- tikai	társas- dalmi	gazdasági	városi	logisz- tikai	társas- dalmi	gazdasági
az 1940-es évek közepe előtt	***	*	***	*	*	**	**	*
az 1940-es évek közepétől az 1960-as évek közepéig	***	**	*	*	*	***	**	*
az 1960-es évek közepétől az 1980-as évek közepéig	***	**	*	**	*	**	**	**
az 1990-es évek végétől 2010-ig	n.a	n.a	n.a	n.a	*	***	*	**

*** - nagyon fontos (a hatása az új létesítmények legalább 66%-nál megfigyelhető)

** - fontos (hatása az új létesítmények 33-66%-a esetében megfigyelhető)

* - nem fontos (hatása az új létesítmények kevesebb, mint 33%-nál figyelhető meg)

Forrás: Kozma et al., 2016

A helyi önkormányzatok és a sport közötti kapcsolatot tekintve vizsgálataim eredményeként az alábbi következtetések vonhatók le.

7. A sport önkormányzaton belüli helyzetét a települések különböző jellegzetességei (pl. településnagyság, kormányzati szakpolitikával való azonosulás) nagymértékben befolyásolják.

- A sport a nagyobb lakosságszámú települések helyi önkormányzatai esetében játszik fontos szerepet, amely egyrészt az ágazatnak az önkormányzat szervezeti rendszerében elfoglalt helyzetében (pl. több a témával foglalkozó köztisztviselő a Polgármesteri Hivatalban, nagyobb számú témával is foglalkozó képviselőtestületi bizottság), másrészt a sportra fordított kiadások nagyságában (nagyobb egy főre jutó összeg, önkormányzati összkiadáson belüli magasabb részesedés) tükröződik (4. táblázat).

- Megfigyelhető a települési önkormányzatok kormányzati szakpolitikával történő azonosulási szándéka, amely tükröződik a sport képviselőtestületi bizottsági struktúrában történő megjelenésében, illetve a költségvetés kiadási oldalában (kormánypárti önkormányzatok esetében hangsúlyosabb bizottsági jelenlét és magasabb sporttal kapcsolatos kiadások – 5. táblázat).

- Budapest és a sport közötti kapcsolat vonatkozásában megállapítható, hogy a fővárosi kerületi önkormányzatok igen jelentős diszpreferenciát tanúsítanak az adott terület irányába (4. táblázat).

4. táblázat A sport szerepe a helyi önkormányzatok képviselőtestületi bizottságaiban az adott települések nagyságának függvényében az 5 ezer főnél népesebb települések esetében (az érintett kategóriába tartozó települések képviselőtestületi bizottságaiban a sport kifejezés előfordulásának aránya - %)

	A	B
5.000 és 10.000 fő közötti települések	47,0	48,5
10.000 és 25.000 fő közötti települések	54,2	49,5
25.000 és 50.000 fő közötti települések	50,1	50,0
50.000 főnél népesebb települések	77,8	72,2
a teljes vizsgált települési kör (5.000 főnél népesebb települések)	52,8	50,5
fővárosi kerületi önkormányzatok 50.000 fő alatti lakosságszámmal	n.a.	47,4
fővárosi kerületi önkormányzatok 50.000 fő feletti lakosságszámmal	n.a.	52,6

A - 2014-es önkormányzati választás előtti helyzet, B - 2014-es önkormányzati választás utáni helyzet

Forrás: Kozma et al., 2015, saját adatgyűjtés

5. táblázat A helyi önkormányzatok sporthoz fordított kiadásai (Ft/fő) és a kormányzati szakpolitikával való azonosulás közötti kapcsolat erőssége a 2014-es választások előtti időszakban az 5 ezer főnél nagyobb településeken^a

	első kvartilis	második kvartilis	harmadik kvartilis	negyedik kvartilis	összesen
kormánypárti*	15,9	24,6	27,5	31,9	100,0
vegyes**	35,3	17,6	23,5	23,5	100,0
ellenzéki***	36,6	26,7	20,8	15,8	100,0
átlag	26,0	24,5	24,5	24,9	100,0

a – első kvartilis: legalacsonyabb értékek, negyedik kvartilis: legnagyobb értékek, a táblázat nem tartalmazza Budapest értékeit

* - mind a polgármester, mind pedig a képviselőtestület kormánypárti, ** - a polgármester vagy a képviselőtestület kormánypárti, *** - mind a polgármester, mind pedig a képviselőtestület ellenzéki

Forrás: Kozma et al., 2015, Magyar Államkinestár adatszolgáltatása

8. A sport városfejlesztésben betöltött szerepe a XX. század folyamán jelentős változáson ment keresztül.

- Magyarországon a második világháború előtti időszakban elsődleges fontosságú volt a lakosság sportolási feltételeinek a biztosítása, amely törekvésnél nagyobb ívű, több területre is kiterjedő elképzelések csak néhány város esetében figyelhetők meg (pl. Debrecen már törekedett arra, hogy a sportot felhasználja a városról kialakított imázs javítására is).

- Az 1945 és 1990 közötti időszakban az egyik jelentős súlypontot a munkásság sportolási igényeinek a kielégítése jelentette, majd az 1970-es évektől kapott nagyobb lendületet a fiatalabb korosztály sportolási lehetőségeinek a biztosítása (pl. ifjúsági sporttelepek, lakótelepeken elhelyezkedő pályák kialakítása).

- A rendszerváltás utáni időszakban Magyarországon is megjelent a sport fejlettebb világban egyre fontosabb váló önkormányzati marketing és hangsúlyos városfejlesztési funkciója, amelynek szellemében az ágazat a települések közötti verseny igen jelentős tényezőjévé vált, és a települések vezetői tudatosan törekedtek arra, hogy ezen a téren is javítsák települések adottságait.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Ács, P. (2007) A magyar sport területi versenyképességének vizsgálata többváltozós statisztikai módszerrel. *Tér és Társadalom*, 21, 2, 117-126.
- Bale, J. (1989) *Sports geography*. Routledge, London – New York
- Bánhidi, M. (1999) *A természeti környezet szerepe a sportéletben*. Közlemények a Pécsi Tudományegyetem Földrajzi Intézetének Természetföldrajz Tanszékéről, Pécs
- Bánhidi, M. – Farkas, J. (2002) A sportföldrajz alapjai. In (szerk. Tóth, J.) *Általános társadalomföldrajz II*. Dialóg Campus, Budapest – Pécs, 248-267.
- Bánhidi, M. (2011) *Sportföldrajz*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs
- Beluszky, P. (1973) A településosztályozás néhány elvi-módszertani szempontja. *Földrajzi Értesítő*, 27, 4, 453-466.
- European Commission (2004) *Eurobarometer 62.0* (2004). TNS Opinion & Social, Brussels, GESIS Data Archive, Cologne. ZA4229 data file version 1.1.0, doi:10.4232/1.10962
- European Commission (2010) *Eurobarometer 72.3* (2009). TNS Opinion & Social, Brussels. GESIS Data Archive, Cologne. ZA4977, data file version 2.0.0, doi:10.4232/1.11140.
- European Commission (2014a) *Sport and Physical Activity – Report*. Special Eurobarometer 412, Brussels
- European Commission (2014b) *Eurobarometer 80.2* (2013). TNS Opinion, GESIS Data Archive, Cologne. ZA5877 Data file Version 1.0.0, doi:10.4232/1.12010
- Gyömörei, T. (2014) *Az önkormányzatok sportfinanszírozása Magyarországon*. IDResearch Kutatási és Képzési Kft., Budapest
- Győri F. – Domokos M. – Balogh L. (2011) A magyarság sporttehetségei egy földrajzi modellvizsgálat tükrében. *Magyar Sporttudományi Szemle*, 12, 46, p. 38.
- Hall, T. – Barrett, H. (2012) *Urban geography*. Routledge, Abingdon
- Farkas, J. (1998) A sportföldrajz elméleti és történeti kérdéseiről. *Földrajzi Értesítő*, 157, 2, 279-286.
- Keserű, Cs. – Dénes, F (2007) *A magyar sportfinanszírozás helyzete*. Műhelytanulmány, Budapest
- Kiss, R. (2014) The geographical position, system and modelling of golf tourism. *Hungarian Geographical Bulletin*, 64, 2, 201-220.
- Kovács, Z. (2002) *Népesség- és településföldrajz*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest
- Kozma, G. (2010) Sport as an element in the place branding activities of local governments. *GeoJournal of Tourism and Geosites*, 3, 2, 133-143.
- Kozma, G. – Perényi, Sz. – Bácsné Bába, É. (2015) *A helyi önkormányzatok és a sport kapcsolata*. A "3. misszió" Sport és tudomány a társadalomért Kelet-Magyarországon TAMOP-4.1.2.E-15/1/Konv-2015-0001 számú projekt keretében készült tanulmány, Debrecen
- Kozma, G. – Péntes, J. – Molnár, E. (2016) Spatial development of sports facilities in Hungarian cities of county rank. *Bulletin of Geography, Socio-economic Series*, 31, 37-44.
- KSH (2014) *Cég-Kód-Tár 2013*. KSH, Budapest
- Kőszegfalvi, Gy. (2004) *Magyarország településrendszere*. Alexandra Kiadó, Pécs.
- Mendöl, T. (1963) *Általános településföldrajz*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Molnár, Gy. (2014) The league of retirees: foreigners' perception of Hungarian pro football. In (szerk. Elliott, R. – Harris, J.) *Football and Migration: Perspectives, places, players*, Routledge, London – New York, 106 - 124.
- Perényi, I. (1972) *Településtervezés*. Tankönyvkiadó, Budapest
- Tóth, J. (1981) A településhálózat és a környezet kölcsönhatásának néhány elméleti és gyakorlati kérdése. *Földrajzi Értesítő*, 30, 2-3, 267-292.

AZ ÉRTEKEZÉS TÉMÁJÁBAN SZÜLETETT PUBLIKÁCIÓK

- Kozma, G. – Ashworth, G.J. (1993) Projected urban images. A comparison of Groningen and Debrecen. *Groningen Studies* 55., Groningen
- Kozma, G. (1998) A debreceni önkormányzat marketingtevékenysége. *Marketing és menedzsment*, 32, 4, 18-22.
- Kozma, G. (1999) *A városmarketing elemeinek alkalmazása Debrecenben a rendszerváltozás után*. *Studia Geographica*, 7., Debrecen
- Kozma, G. (2000) A debreceni önkormányzat költségvetésének sajátosságai 1992-98. *Tér és Társadalom*, 14, 2-3, 23-32.
- Kozma, G. (2002) Miskolc, Nyíregyháza és Debrecen költségvetésében megfigyelhető különbségek az 1990-es évtizedben. *Északkelet-Magyarország*, 7, 3-4, 9-16.
- Kozma, G. (2002) Az önkormányzatok költségvetésében megfigyelhető sajátosságok és főbb időbeli változások az 1990-es évtizedben. *Pénzügyi Szemle*, 47, 5, 439-463.
- Kozma, G. (2004) The use of slogans and symbols in the Hungarian regional and place marketing. In (szerk. Süli-Zakar, I.) *Cross-border Co-operations – Schengen Challenges*, Debrecen, 227-232.
- Kozma, G. (2005) The brochures of the local governments in Hungary for potential investors. in (szerk. Ilic, M.) *Regional development problems in Croatia and neighbouring countries*, Zagreb, pp. 183-194.
- Kozma, G. (2009) Place marketing in Hungary: The Case Study of Debrecen. *European Spatial Research and Policy*, 16, 1, 59-74.
- Kozma, G. – Danyi, Z. (2009) The role of international sporting events in the place marketing activity of Debrecen (Hungary). *Journal of Tourism Challenges and Trends*, 2, 2, 141-153.
- Kozma, G. (2010) Sport as an element in the place branding activities of local governments. *GeoJournal of Tourism and Geosites*, 3, 2, 133-143.
- Kozma, G. (2010) A terület- és településmarketing megjelenése a megyei jogú városok sportkoncepcióiban. *Comitatus – Önkormányzati Szemle*, 20, 7, 44-50.
- Kozma, G. (2010) A sport és a települések belső élete közötti kapcsolat a nemzetközi szakirodalom tükrében. In (szerk. Lóki, J.) *Interdiszciplinaritás a természet- és társadalomtudományokban*, Debrecen, pp. 189-196.
- Kozma, G. (2010) A sport szerepe az önkormányzatok marketingtevékenységében. *Földrajzi Közlemények*, 134, 4, 431-441.
- Kozma, G. (2012) Examining the link between sports and urban structure through the example of Debrecen. In (szerk. Trócsányi, A. – Pirisi, G.) *The role of the cultural economy and tourism in the renewal of cities*, Publikon, Pécs 65-78.
- Kozma G. – Péntes J. – Molnár E. (2012) A sportlétesítmények elhelyezkedésének térbeli fejlődése a magyarországi megyei jogú városokban. *Településföldrajzi Közlemények*, 1., 1., 48-62.
- Kozma, G. – Radics, Zs. – Teperics, K. (2012) A sport szerepe a helyi önkormányzatok bizottsági struktúrájában. *Új Magyar Közigazgatás*, 5, 7-8, 25-31.
- Kozma, G. – Radics, Zs. – Teperics, K. (2012) The new role of sport: the use of sport in place branding activity of local government of Debrecen (Hungary). *Journal of Physical Education and Sport*, 12, 4, 507-513.
- Kozma, G. – Süli-Zakar, I. (2012) The Relationship Between Sports and Urban Structure Through the Example of Hungarian Regional Centres. in (ed. T. Csapó and A. Balogh) *Development of the Settlement Network in the Central European Countries, Past, Present, and Future*, Springer, Berlin – Heidelberg, 283-297.

- Kozma, G. – Radics, Zs. – Teperics, K. (2012) The Theoretical Background of Local Sport Policy in Hungary: Sport Concepts of Hungarian Cities of County Rank. *Physical Culture and Sport. Studies and Research*. 54., 33-40.
- Kozma G. (2014) A sportlétesítmények szerepe a városok megújításában: a debreceni Nagyerdei Stadion példája. In (szerk. Kórodi T., Samsumné Molnár J., Siskáné Szilasi B., Dobos, E.) *VII. Magyar Földrajzi Konferencia kiadványa*, Miskolci Egyetem Földrajz-Geoinformatikai Intézet, Miskolc, 363-374.
- Kozma, G. – Teperics, K. – Radics, Zs. (2014) The Changing Role of Sports in Urban Development: A Case Study of Debrecen (Hungary). *The International Journal of the History of Sport*. 31, 9, 1118-1132.
- Kozma, G. – Bujdosó, Z. – Radics, Zs. (2014) The characteristic feature of training camps in a lesser-known region: a Central European case study. *GeoJournal of Tourism and Geosites*, 7, 2, 151-158.
- Kozma, G. (2015) Geographical aspects of sports participation. *Central European Regional Policy and Human Geography*, 5, 2, 7-16.
- Kozma, G. – Bács, Z. – Zilinyi, Zs. (2015) The possibilities and results for the scientific research into the relationship between settlements and sport. *GeoSport for Society*, 2, 2, 37-47.
- Kozma, G. – Bács, Z. – Perényi, Sz. (2015) Differences and similarities in sports participation: analysis considering regions and settlements in case of Hungary and European Union. *Journal of Physical Education and Sport*, 15, 3, 551-560.
- Kozma, G. – Perényi, Sz. – Bácsné Bába, É. (2015) *A helyi önkormányzatok és a sport kapcsolata*. A "3. misszió" Sport és tudomány a társadalomért Kelet-Magyarországon TAMOP-4.1.2.E-15/1/Konv-2015-0001 számú projekt keretében készült tanulmány, Debrecen
- Kozma, G. (2016) A sporttal foglalkozó társas vállalkozások települései jellemzői Magyarországon. In (szerk. Fodor Gy. et al.) *Társadalmi kihívások és adekvát válaszlehetőségek a XXI. század Közép-Európájában*, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász, 268-275.
- Kozma, G. (2016) A sport helye a helyi önkormányzatok Polgármesteri Hivatalaiban. In (szerk. Kókai S.) *A változó világ XXI. századi kihívásai*, Nyíregyháza, 325-336.
- Kozma, G. – Bácsné Bába, É. – Perényi, Sz. (2016) A magyarországi helyi önkormányzatok sporttal kapcsolatos kiadásainak vizsgálata. *Magyar Sporttudományi Szemle*, 17, 3, 32-37.
- Kozma, G. – Péntes, J. – Molnár, E. (2016) Spatial development of sports facilities in Hungarian cities of county rank. *Bulletin of Geography, Socio-economic Series*, 31, 37-44.